

ÖMER NECMÎ EFENDİ'NİN TÜRKÇE DÎVÂN'INDAKİ FARŞÇA TAHMİSLER
Persian Tahmis In The Turkish Diwan Of Omer Necmi Efendi

Bilge KARGA GÖLLÜ¹

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, bkarga@cu.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6786-3842

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi
Geliş/Received: 01.07.2021
Kabul/Accepted: 30.09.2021

DOI:10.20322/littera.960680

Anahtar Kelimeler

XIX. yüzyıl, Ömer Necmî Efendi, Türkçe Dîvân, Farsça tahmis.

ÖZ

XIX. yüzyıl divan şairlerinden Necmî mahlaslı Ömer Necmî Efendi (H. 1230?/M. 1814-H. 1307/M. 1889), Manisa Kula'da redif binbaşısı olarak görev yapmış asker bir şairdir. Şairin eserleri şunlardır: *Türkçe Dîvân*, *Farsça Dîvânçe*, *Tuhfe-i Vahdet* ve *Kaside-i Elifiyye*.

Kaynaklarda mesleği ve eserleri ile ilgili bilgiler verilirken en fazla Farsça şiir söyleme yeteneği ön plana çıkarılan Necmî, divan şiirinin son demlerini yaşadığı bir yüzyılda Farsça divançe oluşturmuş birkaç şairden biridir. *Türkçe Dîvân* ile aynı tarihte basılan (H. 1284/M. 1867-68) divançesinde 54 gazel ve bir müstезat yer almaktadır. Şairin *Türkçe Dîvân*'ının içinde de önemli şairlere yazdığı tahmislerle birkaç Farsça şiir bulunmaktadır. Bu çalışma, Ömer Necmî Efendi'nin *Farsça Dîvânçe*'si dışındaki şiirlerinin tespitine yönelik bir amaç taşımakta ve *Türkçe Dîvân*'daki Farsça tahmislerini kapsamaktadır. Çalışmada, *Türkçe Dîvân*'ın içindeki Farsça tahmisler transkribe edilerek günümüz Türkçesine çevrilmiş, değerlendirilmeye gayret edilmiştir. Şairin çeşitli eserlerin arasına serpiştirilmiş şiirlerinin de olduğu göz önüne alındığında bu konuda yapılacak ayrıntılı çalışmalarla Necmî'nin XIX. yüzyılda Farsça divançe meydana getiren diğer şairler arasındaki yeri belirginleşecek, başka Farsça şiirlerinin tespitiyle şairin kaynaklarda övgüyle bahsedilen bu yeteneği daha iyi görülebilecektir.

ABSTRACT

Omer Necmi Efendi (1230?/1814-1307/1889), one of the divan poets of 19th century, is a military poet who served as a redif major in Manisa Kula. The poet's works: *Turkish Diwan*, *Persian Diwanche*, *Tuhfe-i Vahdet* and *Kaside-i Elifiyye*.

While providing information about his profession and works in the sources, his ability to sing Persian poetry is the most emphasized. Necmi is one of the few poets who created Persian diwanche in a century when he lived the last parts of diwan poetry. There are 54 ghazals and one müstезad in the diwanche, which was published on the same date with the *Turkish Diwan* (1284/1867-68). The poet's *Turkish Diwan* includes tahmis he wrote to prominent poets and a few Persian poems.

This study aims to determine Omer Necmi Efendi's poems other than *Persian Diwanche* and includes the Persian poems in *Turkish Diwan*. In the study, Persian tahmis in *Turkish Diwan* were transcribed and translated into contemporary Turkish, and the poems were evaluated. Considering that the poet also has poems scattered among various works, with detailed studies to be done on this subject, Necmi's place among the other poets who formed Persian diwanche in the 19th century will become clear, and with the determination of other Persian poems, this ability of the poet, which is praised in the sources, will be better seen.

Keywords
19th century, Omer Necmi Efendi, Turkish Diwan, Persian tahmis.

Atıf/Citation: Karga Göllü, B. (2021), "Ömer Necmî Efendi'nin Türkçe Dîvân'ındaki Farsça Tahmisler", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1355-1375.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Bilge KARGA GÖLLÜ, bkarga@cu.edu.tr

GİRİŞ

Ömer Necmî Efendi (H. 1230?/M. 1814-H. 1307/M. 1889) XIX. yüzyıl divan şairlerindedir. Necmî mahlasını kullanan şairin şiirlerinin merkezini ilahi aşk oluşturmaktadır. XIX. yüzyıl şairlerini içeren biyografi kaynaklarının birçoğunda Necmî hakkında herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Şairin ömrü boyunca şöhretten kaçmış olması, bu durumun nedenleri arasında sayılabilir. Ancak *Tuhfe-i Nâîlî* ve *Osmanlı Müellifleri* gibi önemli eserlerde Necmî'ye yer verilmiş, şairin en fazla Farsça şiir söyleme yeteneği övülmüştür. Bu nedenle Necmî, Farsça şiir yazan Osmanlı şairleri arasında bir yer edinmiştir (Değirmençay 2013: 475).

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre Necmî İstanbul'da doğmuş, Manisa Kula'daki redif binbaşılığı görevinden emekli olduktan sonra bir müddet Manisa Alaşehir'de kalmış (Bursalı Mehmed Tahir 1333: 468), ömrünün son zamanlarını İstanbul'da geçirmiştir. H. 1307-M. 1889'da burada vefat eden Necmî'nin mezarı Hırka-i Şerîf'tedir (Kurnaz ve Tatçı 2001: 1024). Eserlerinden elde edilen bilgiye göre ise Necmî 24 yaşındayken Halvetî tarikatına mensup olmuştur. Mürşitleri Ahmed-i Deyyârî ve Hacı Bilal Efendi'den sonra Şâzelî ve Rufâî tarikatlarına bağlanmıştır. 30 yaşına geldiğinde şeyhinin işaretiyle İstanbul'a dönmüş, burada evlenmiştir. H. 1277/M. 1860'ta Şam'da görev yapmış, bu sırada irşat için şeyhinden icazet almıştır (Paşazade 2002: 18-25). Şairin *Türkçe Dîvân*, *Kasîde-i Elifiyye*, *Tuhfe-i Vahdet* ve *Farsça Dîvânçe* olmak üzere bilinen 4 eseri vardır. *Türkçe Dîvân* mürettep olmayıp 165 gazel, 7 musammat ve 1 müstezattan meydana gelmektedir. İçerisindeki şiirler tasavvufi remizlerle dolu olup dinî-tasavvufi konudur. *Kasîde-i Elifiyye* 1000 beyit üzerine kurulmuş ve aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Eserin ilk 500 beytinde tasavvufi sırlara işaret edilmiştir. Necmî'nin hayatına ve tasavvuf yolculuğunda katettiği merhalelere dair en önemli bilgileri veren eseridir. *Tuhfe-i Vahdet* mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. 12 fasıl ve 526 beyitten oluşmaktadır. "Vahdet hediyesi" anlamına gelen eser, Allah'ın varlığı, birliği, seyr ü sülûk, peygamber kıssaları, evliyaların hayatları vb. konuları içermektedir. Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (Paşazade 2002: 19-31). Ulaşılabilen bütün metinlerde *Türkçe Dîvân* ile aynı ciltte yer alan ve H. 1284¹/M. 1867-68 tarihinde Dârü'l-hilâfeti'l-'aliyye Esad Efendi matbaasında basılan *Farsça Dîvânçe* Hasan Ma'sûm Efendi'nin kaleminden çıkmıştır. Eser taş baskı olup 20 sayfadır. 54 gazel ve 1 müstezattan meydana gelmiştir. Divançedeki şiirlerin merkezini *Türkçe Dîvân*'da olduğu gibi din ve tasavvuf oluşturmaktadır. Şairin asker olması askerî terimlerin, hayatı boyunca tarikatlara intisap etmesi de musiki terimlerinin divançede öne çıkmasını sağlamıştır (Karga Göllü 2020).

Şair, şiirlerinde gelenekte olduğu gibi zahit, vaiz ve sofu gibi tipleri eleştirir, rint bir duruş sergiler. Lirik-didaktik bir edayla söylediği şiirlerinin dili *Tuhfe-i Vahdet* ve *Kasîde-i Elifiyye* gibi dinî öğretinin amaçlandığı eserlerde sade ve anlaşılır bir hal alır. Dili düzgün kullanan ancak "bozuk ve hatalı nazmı" olduğu söylenen Necmî'nin şiirlerinde geçmiş zamanların tasavvuf ruhu derinden hissedilir. Bu sebeple Kocatürk, onu tekke-tasavvuf şairleri arasında zikretmektedir (Kocatürk 1970: 622).

¹ Kütüphane kataloglarında eserin basım tarihi için farklı bilgiler verilmiştir. Hâlbuki bu eserler birbirinin kopyası durumundadır. Örneğin bir katalogda tarih H. 1280 olarak belirtilmiştir.

bk.: http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=Divan-%C4%B1+Necmi&te= Erişim Tarihi: 13.04.2021/12:49.

Necmî'nin eserlerinde hece vezniyle uyum sağlayan şiir örneklerine de rastlanır. Genel olarak divan şiiri kültürünü bildiği anlaşılan şairin² vezni tespit edilemeyen şiirleri, Necmî'nin bilinçli bir tercihi gibi görünmektedir³. Daha çok manzum-didaktik eserler veren şairlerin "şairlik iddiasında olmama" eğilimi vardır. Eski Anadolu Türkçesi döneminin en hacimli eserlerinden olan *Sîretü'n-nebî* isimli mesnevinin müellifi Muhammed Selâmî'nin mukaddimesinde söyledikleri bu konuda dikkat çekici bir örnektir. Aşağıdaki beyitlerde Muhammed Selâmî, usul bilmesine rağmen şairlikten kaçtığını ve şiire muhtaç olmadığını belirtmektedir. Şairin bilinçli olarak vezin vb. kurallara bağlı kalmadığı şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

Kendü mikdârumca çün medhin didüm

Sanma kim sen beni ben bir şâ'irüm

Ben bu şairlik adından kaçaram

Şâ'irâne şi're toprak saçaram

Şer' şi'ârından durur tâcum benüm

Yok durur hiç şi're muhtâcum benüm

Şi're hergiz kılmaz-ıdum ben şurû'

Gerçi bilürdüm usûl-ile furû' (Köksal 2011: 14)

Farsça, XIX. yüzyıldaki eğitim sisteminde varlığını korumuştur (Çelik 2005). Eğitim sisteminin yanında edebî hayatta da etkisini sürdürmüştür. En hacimli tezkirelerden *Hâtîmetü'l-es'âr* (Çifçi 2017) ve önemli biyografi kaynaklarından *Son Asır Türk Şairleri* (İnal 1999; İnal 2000) adlı eserlerde birçok şairin Farsça şiirler yazdığı görülebilmektedir⁴. Hatta bu asır, XV. ve XVI. yüzyıldan sonra en fazla Farsça divan ve divançe kaleme alınan asır olarak üçüncü sıradadır. XIX. yüzyılda Farsça divan ve divançe oluşturan bu şairler: Ayıntablı Aynî, Seyyid Nigârî Karabağî, Şeyhülislam Ârif Hikmet, Halid Ziyaeddin ve Ömer Necmî Efendi'dir (Ayдын 2004: 32-37).

² Ömer Necmî Efendi'nin vezni tespit edilemeyen şiirleri hakkındaki görüşler ve tespitler için bk.: Karga Göllü, Bilge (2021). *Ömer Necmî Efendi Farsça Dîvânçe (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kesit.

³ XIX. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Harputlu Mahmûd Bahreddîn'in divanında da vezni tespit edilemeyen şiirler vardır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Gıynaş, Kamil Ali (2018). *Harputlu Mahmûd Bahreddîn Dîvânı*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

⁴ Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairlerine ayrıntılı olarak şu eserden ulaşılabilir: Değirmençay, Veyis (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları (Eserde Necmî'nin doğum yeri, mesleği ve vefat yılı ile mezarının bulunduğu yer belirtilmiş ve bir Farsça gazeli örnek verilmiştir. Bu gazel Farsça Dîvânçe'nin 5. gazelidir. Gazelin günümüz Türkçesine çevirisi için bk.: Karga Göllü, Bilge (2021). *Ömer Necmî Efendi Farsça Dîvânçe (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kesit, 157-158.)

Necmî'nin bilinen *Farsça Dîvânçe*'si dışında *Türkçe Dîvân*'ının 65-72. sayfaları arasında Farsça şiirler yer almaktadır. Bu şiirler arasında "Tahmîs-i Senâî", "Tahmîs-i Hayâlî", "Tahmîs-i Şemsî" ve "Tahmîs-i İbn 'Îmâd" başlıklı dört tahmis vardır. Bilindiği gibi bir gazelin ya da kasidenin her beytinin önüne aynı vezin ve kafiyede üç mısra eklenerek muhammes hâline getirmeye tahmis etme ve ortaya çıkan muhammese de tahmis denmektedir (İpekten 2007: 100). Tahmis ile muhammesi birbirinden ayırmada en önemli ölçüt manzumeye verilen başlık ve son bentte yer alan ikinci mahlastır. Türk edebiyatında çok kullanılan bu nazım şekline hemen her şairin divanında rastlanmaktadır. Şairler, devlet büyüklerinin veya beğendikleri şairlerin gazellerine, bazen de kendi gazellerine pek çok tahmis söylemişlerdir (Gökalp 2011: 243-245). Ömer Necmî Efendi'nin de bu nazım şekliyle kaleme aldığı şiirlerinde "Tahmîs" başlığı bulunmakta ve bir tahmis haricinde her birinin son bendinde ikinci mahlas dikkati çekmektedir. Tahmis yazılan şiirler, Necmî'nin beğeni duyduğu şairleri göstermekte ve geçmiş dönemlerin önemli şairleriyle boy ölçüşebilecek seviyede Farsçaya hâkim olduğuna işaret etmektedir.

Divandaki ilk Farsça şiir olan "Tahmîs-i Senâî" başlıklı şiir, 7 bentten oluşmaktadır. Tahminin hangi Senâî'nin gazeline yazıldığı araştırıldığında bu ismi taşıyan birden fazla şairle karşılaşılmaktadır (İpekten vd. 1988). Kınalı-zâde Hasan Çelebi'yle aynı dönemde yaşamış XVI. yüzyıl şairi Senâî Mehmed Efendi'nin ise kaynaklarda Farsça şiir söylediğiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. *Dîvân*'ı da henüz elde edilememiştir (Selçuk 2014). XVIII. yüzyıl mutasavvif şairleri arasında Edirneli olan Senâî adında bir şair vardır (?-1199/1783). Mutasavvif bir şair olan Senâî'nin divanında böyle bir gazel yer almamaktadır. Ancak divanında on üç şairin şiirine yazılmış tahmis vardır. Bu şairlerin ortak yanı ise tarikat ehli ve mutasavvif olmalarıdır (Öte 2000). Tahmis kaleme alırken Necmî'yi etkileyen en önemli ölçütlerden biri diğer şairlerde olduğu gibi "beğeni" dir. Ancak Ömer Necmî Efendi de kendi gibi mutasavvif şairleri tercih etmiş olabilir. Bu nedenle Ömer Necmî Efendi'nin edebî kişiliği göz önünde bulundurulduğunda şair, aşağıdaki Farsça tahmisi İran'ın ilk ünlü mutasavvif şairi ve Farsça tasavvufi mesnevi tarzının kurucusu (İnal Savi 2009: 502) Hakîm Senâî'ye (öl. 525/1131?) yazmış olmalıdır. Ancak Hakîm Senâî'nin *Dîvân*'ı incelendiğinde Necmî'nin *Türkçe Dîvân*'ındaki tahminin zemin şiiriyle burada karşılaşılmamaktadır (Razavî 1362). Farsça gazelin kasideden ayrılıp ayrı bir nazım şekline dönüşmesindeki en önemli isim olan Hakîm Senâî'nin gazellerinde birçok ayet ve hadise iktibas ve telmih yoluyla başvurulmuştur (Erçavuş 2020b). Gerek divandaki ayet ve hadisleri araştıran gerekse *Senâî Dîvân*'ındaki gazelleri tasavvuf açısından inceleyen çalışmada Necmî'nin tahmis kaleme aldığı gazele ulaşılammıştır (Erçavuş 2020a). *Senâî Dîvân*'ında bu gazel bulunmasa da Senâî'nin hem mutasavvif olması hem de Ferîdüddîn Attâr, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Sa'dî-i Şîrâzî gibi büyük şairleri etkilemesi (İnal Savi 2009: 502) Necmî'nin aşağıdaki tahmisi Senâî-i Gaznevî olarak da bilinen Hakîm Senâî'ye yazmış olma ihtimalini artırmaktadır. Mevlânâ "Necmeddin Kübrâ'nın sûfî geleneğinin yanı sıra, Şems-i Tebrizî ve Hakîm Senâî'nin coşkulu tasavvufî düşünceleri ile aşk deryasına dalıp birlik sırrına ulaşmıştır" (Bardakçı 2007: 75). Mevlânâ'nın sohbet ve vaaz sırasında şiirlerinden sıklıkla faydalandığı, şiir alanında kendisine pir gözüyle baktığı, eserlerini okuyup mütalaa ettiği ve Mevlânâ'nın eserlerinde izlerine rastlanan Senâî (Kırlangıç 2009) Necmî'yi de etkilemiş olmalıdır. Çünkü onun şiirlerinde tasavvuf derinden hissedilmektedir. *Farsça Dîvânçe*'sinin hemen tamamında ilahi aşk terennüm edilmekte, *Kaside-i Elifiyye*'de tasavvuf yolculuğu anlatılmakta, *Tuhfe-i Vahdet*'te ise tasavvuf öğretisi ön plana çıkmaktadır.

Necmî'nin Senâ'î'nin bir gazeline yazdığı tahmis aşağıda transkribe edilmiş, günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Hz. Muhammed'in konu edildiği bu gazelde Hz. Muhammed'e duyulan derin sevgi dile getirilmekte ve ondan vuslat gününde şefaht istenilmektedir:

Tahmîs-i Senâ'î⁵

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Ey fûrûğ-ı dü-serâ vey sâhib-i dîn-i mübîn
Ey şefî' -i ehl-i ' isyân vey rahîm-i müznibîn
Ez-cemâlet çün münevver şod semâvât u zemîn
Cân u dil-râ nâr-ı hasret sūht be-iķrây âmîn
Süzîş ü giryân-ı men bâ-çeşm-i şefkat tâ be-bîn

(Ey iki sarayın ışığı, ey İslam dininin sahibi! Ey asilerin bağışlayıcısı, ey günahkârlara rahmet eden! Gökyüzü ve yeryüzü senin güzelliğinle aydınlandığından beri "Âmîn" okumaktan can ve gönlü hasret ateşi yaktı, benim yanma ve ağlamamı şefkat gözüyle gör.)

2. Tâ be-dergâh-ı münâcât âbrüyem rîhîtem
Zülf-i to ħablü'l-metînest bâ-dü-dest âvîhîtem
Ez-belâ-yı hecr-i to süy-ı visâl begrîhîtem
Naĥl-i gam der-bâğ-ı dil ez-penc ber engîhîtem
Tâ nihâdî ber-serem to dest-i hod bâ-âstîn

(Yüzsuyumu senin yalvarma dergâhına dökeyim diye sağlam ip [gibi olan] saçına/İslam dinine kendimi iki elimle astım. Ayrılığının belasından kavuşma tarafına kaçtım. Başımın üzerine kendi elinle koyasın diye gönül bağında[ki] gam fidanından beş meyve kopardım.)

3. Ğarķ kon der-cüy-ı rahmet men güneh-kârem be-kuş
Geşteem dîvâne bâ-fürķat zi-dil şod ' aķl u huş
Der-ĥum-ı cânem mey-i ' aşķet zi-germ âmed be-cüş
Çün toyî ' aşķân-ı ' aşķ-râ sâķî-i bâde-fürüş

⁵ Metinler şu kaynaktan alınmıştır: Ömer Necmî Efendi (H. 1284). *Dîvân-ı Necmî*. Dârü'l-hilâfeti'l-'aliyye Esad Efendi Matbaası. Kütüphanelerden 11 adet Dîvân-ı Necmî adında esere ulaşılmıştır. Elde edilen eserler karşılaştırıldığında bütününe birbirinin kopyası olduğu anlaşılmıştır. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü No: 1957/263'te bulunan matbu eserin temmet kaydında düzeltmeye gidildiğinden çalışmaya bu eser esas alınmıştır.

Dih pey-â-pey cām be-nüşem ez-mey-i ān āteşin

(Ben günahkârim, [beni] rahmet pınarına gark edip öldür, ayrılığınla aklım gitmiş deli olmuşum. Aşkının şarabı can küpümde sıcaktan coşkuya gelir; bana ardı ardına şarap ver, o ateşli şaraptan içeyim. Çünkü sen susamış âşiğâ bade satan sakisin.)

4. Tâ zi-küy-ı vuşlatet dürem ne-bâşem ber-murād

Çün be-püyem rāh-ı ‘aşk-ı to dem-ā-dem hemçu bād

Destgīr-i men toyī gū dīgerān hem-pā mebād

Rüz-ı vuşlat ey menih ferdā şeh-i ‘ālī-nihād

Ez-ğam-ı ferdā çi bāşed hāl-i men cānā çunīn

(Senin kavuşma mahallene uzak olduğumdan ve muradıma ermediğimden beri senin aşkının yolunda anbean rüzgâr gibi koşarım. Elimden tutan ol, diğerlerine benimle aynı yolda koştıklarını söyle. Ey yüce yaradılışlı padişah! Yarın vuslat gününde [beni] bırakma. Ey sevgili! Benim hâlim böyle ne olur?)

5. Dergeh-i ihsân-ı to muhtâcem ey şâh-ı harem

Nîst men şâh u gedâ bes halk-ı ‘âlem lâ-cerem

Tâ me-râ maḥrûm mekon ez-vuşlatet ey zî-kerem

Yâ zi-çeşmem yâ zi-hüsnet perde berdâr ey şanem

Ey cemâlet nūr-ı Yezdân büy-ı zülfet yâsemīn

(Ey harem şahı! Senin iyilik kapına muhtacım. Şüphesiz, ben şah ve köle değilim, sadece bir insanım. Ey cömertlik sahibi! Beni sana kavuşmaktan mahrum etme. Ey put gibi güzel sevgili! Ey güzelliği Allah'ın nuru, saçının kokusu yasemin olan sevgili! Ya gözümden ya güzelliğinden örtüyü kaldır.)

6. Bâ elem neşrah⁶ çu rüyet pāk kon īn sīneem

Hem zi-tiğēt rīze rīze çāk kon īn sīneem

Der-reh-i ‘aşket şehâ hem hāk kon īn sīneem

Ez-ḥarâret-i vişâl gam-nāk kon īn sīneem

Ḥamr-ı la‘ let bih zi-şürb-i zemzem ü şîr engebīn

(Hem bu göğsümü aç ve yüzün gibi temizle hem de parça parça birbirinden ayır. Ey padişah! Aşkının yolunda bu göğsümü de toprak et. [Sana] kavuşmanın sıcaklığından göğsümü gamlı hâle getir. Şarap gibi kırmızı dudağın zemzem suyu, bal ve süttten iyidir.)

⁶ Kur’ân-ı Kerîm İnşirâh 94/1: “... göğsünü açmadık mı?” (Ayetin tamamı şöyledir: “الم نشرح لك صدرک” Biz senin için (mutluluğun) göğsünü açmadık mı?)

7. Behr-i to îcâd kerde Hâk habîbâ dü-cihân
 Ravza-i vaşl-ı to-râ çün ravza-i cümle cinân
 Ber-dereş Necmî nihâde rû be-güyed el-amân
 Çün Senâ'î ü ne-h'âhed ki meded ez-her revân
 Tâ şodî 'âlem-penâh ey *Rahmeten li'l- 'âlemîn*⁷

(*Ey sevgili! Allah iki cihanı senin için yarattığından ve sana kavuşma bahçesini bütün cennetlerin bahçesi yaptığından Necmî, onun kapısına yüzünü koymuş yardım ister. Ey Senâî! Çünkü o herkesten yardım istemez. Ey Muhammed! Âlemin sığınağı oldun!*)

Divandaki ikinci tahmis "Tahmîs-i Hayâlî" başlığını taşımakta ve 7 bentten oluşmaktadır. Şuarâ tezkirelerinde Hayâlî mahlasını taşıyan beş şairden söz edildiğinden (Küçük 1998: 7) tahminin aynı mahlası taşıyan hangi şaire ait olduğu sorusuyla tekrar karşılaşılmaktadır. Ancak tahmis, beğeni duyulan şairlere yazılacağından ve her iki şairin de şiirlerine tasavvuf hâkim olduğundan tahminin XVI. yüzyıl divan şairlerinden Hayâlî Bey'in (öl. 964/1556-57) gazeline yazılma ihtimali daha fazladır. Hayâlî Bey'in şairler üzerinde büyük bir tesiri olmuştur. Kendi yaşadığı dönem dâhil olmak üzere gazelleri Günâhî, Âlî, Şeyh Gâlib, Keçecizâde İzzet Molla, İzzet Ali Paşa, Bayburtlu Zihnî gibi şairler tarafından tanzir ve tazmin edilmiştir. Necmî'nin mutasavvıf bir şair olması da Hayâlî Bey'in şiirlerine olan beğenisini destekler. Nitekim Ali Nihad Tarlan tasavvufi heyecan itibarıyla Hayâlî'yi Bâkî'den üstün bulmaktadır (Kurnaz 1998: 7).

Hayâlî Bey'in bilinen tek eseri divanıdır. Bazı kaynaklar divanını bizzat kendisinin tertip etmediğini, şiirlerini Vefalî Şeyh-zâde Ali Çelebi'nin topladığını yazarlar. Bununla birlikte Hayâlî'nin bazı şiirlerinde divan tertip ettiğine dair ifadeler de vardır. Ali Nihad Tarlan'ın neşrettiği divanında ise bazı şiirleri eksiktir, İznikli Hayâlî Çelebi ve Revânî gibi şairlerin şiirleri onun şiirleriyle karıştırılmıştır. İstanbul kütüphanelerindeki, on üç nüsha karşılaştırılarak yapılan bu tenkitli neşirde kendisinden otuz üç yıl önce ölmüş olan Hayâlî Abdülvehhâb Çelebi'nin (Hayâlî-i Evvel) bazı gazelleri Hayâlî Bey'e ait gösterilmiştir (Kurnaz 1998: 6-7). Hayâlî Bey'in şiirlerinin tespitine yönelik devam eden çalışmalar, şairin çeşitli mecmualarda daha farklı şiirlerinin bulunduğunu göstermektedir. Örneğin Bahadır (2012) çalışmasında Ali Nihad Tarlan'ın yayımlanmış divanında yer almayan 24 gazel tespit etmiştir. Bu şiirler, Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi 774 numaraya kayıtlı bir yazmanın içinde bulunmuştur. Konu, redif, üslup benzerliği vb. delillerle şiirlerin Hayâlî Bey'e ait olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Küçük (1984) de Hayâlî Bey'in yayımlanmamış gazellerine dair çalışmalar yapmıştır⁸.

Hayâlî'nin aşağıda yer alan Farsça şiiri ise şairin Farsça şiirlerinin de olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Hayâlî Bey'in edebî şahsiyeti ve hayatı hakkında söylenenler onun Farsça şiirlerinin varlığına işaret

⁷ Kur'ân-ı Kerîm Enbiyâ 21/107: "... âlemlere rahmet olarak gönderdik".

⁸ Küçük, Sabahattin (1984). "Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri". *Türk Dili Dergisi* 394: 418-421 (Bu çalışmada yer alan sekiz şiir arasında gerek vezin gerekse konu bağlamı olarak yukarıdaki şiirle uyumlu bir şiire rastlanmamıştır).

etmektedir. Şairin Vardar Yenicesi'nde yetişmiş olması düşündürücüdür. Çünkü burası Şeyh Abdullah-ı İlahi, Hayretî, Usûlî, Garîbî ve Evrenos Bey gibi şair, mutasavvîf ve evlâd-ı fâti'hândan gazilerin meydana getirdiği manevi bir havaya sahipti ve Âşık Çelebi'nin naklettiği, "*Vardar Yenicesi'nde doğan çocuk baba diyecek vakit Fârisî söyler*" (Kurnaz 1998: 6-7) sözü de Vardar Yenicesi'ndeki kültür ortamını ve burada yetişenlerin Farsça şiir söyleme konusundaki yetkinliğini göstermektedir. Ancak Hayâlî Bey'in *Dîvân'*ında herhangi bir Farsça şiiri yoktur⁹.

Hayâlî, şiirlerinde dönemin diğer şairleri gibi kendini, Selmân, Hüsrev-i Dehlevî ve Nizâmî ile karşılaştırmaktadır (Anıl 2016). Ancak dönemin tezkirelerinde Hayâlî'nin Farsça şiir yazdığına dair herhangi bir bilgiye veya Farsça şiirlerine ulaşamamaktadır (İsen 1994: 212-215; Çapan 1978: 354-360; Kutluk 1997: 89-91; Canım 2000: 254-255; İpekten vd. 2017: 164). Sadece Ahdî, onun hakkında bilgi verirken "*Rûm'un Hâfız-ı Şirâz'ı ve edâ-yı selis-i bülend ile şu'arânun ser-firâzı ve dikkat-i hayâlde tahayyülât-ı kemâl ile mevsuf ve sanâyi'-i şîrde şu'arâ-yı 'Acem gibi rengîn-makâl ile ma'rûftur*" (Solmaz 2005: 278) der. Âşık Çelebi ise Hayâlî'nin yakın dostudur. Hatta Hayâlî Bey, şiirlerini yazdıktan sonra Âşık Çelebi'ye gösterir ve ondan bilgi alırdı (Kılıç 2018: 6). Buna rağmen o da Hayâlî'nin Farsça şiirlerinin varlığından bahsetmez. Ancak çevresindeki kıskanç kişilerden birinin Hayâlî'nin şu beytini:

Mecnûn göziydi Leylâ Hayâlîne cilvegâh

Sahrâ-nişîn olanun olur hânesi siyâh

şu Farsça beyitten tercüme ettiğine herkesi inandırdığını, bunun kıskançlıktan kaynaklandığını, Hayâlî'yi canından usandırdığını söylemiştir:

Çeşm-i Mecnûn şud hayâl-i Leylîyeş-râ cilvegâh

Her dem sahrâ-nişîn-râ hâne mî-bâşed siyâh (Kılıç 2018: 665)

Araştırmalar sırasında, kaynaklarda Farsça şiir söylediği ile ilgili malumat bulunmayan Hayâlî Bey'in yanı sıra aynı mahlası taşıyan diğer şairler hakkında da böyle bir bilgiye ulaşamamıştır¹⁰. Ancak, gerek dönem şairlerinin Farsça şiire eğilimi gerek şairin edebî şahsiyeti dikkate alındığında Hayâlî Bey'in Farsça gazel kaleme almış olması ihtimal dâhilindedir. Farsça şiirlerini bir araya getirmiş midir, XIX. yüzyıl şairlerinden Necmî'nin eline bu şiir nasıl geçmiştir bilinmemektedir. Bununla birlikte, tahmis söz konusu olduğunda Necmî'nin Hayâlî'nin (eğer bu kişi Vardar Yenice Hayâlî Beğ ise) gazelini tercih etmiş olması Farsça şiirlerinin Türkçe şiirleri kadar beğenildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Paşazade, Ömer Necmî Efendi'nin 3 eserini inceleyen çalışmasında şair hakkında şöyle demektedir: "*Necmî Ömer Efendi, kendi dili ve edebiyatına hâkim olmasının yanı sıra Fars dili ve edebiyatına da hakim olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca Türkçe şiirlere Farsça Tahmis yazarak Divan şiirini çok yakinen tanıdığını ortaya koymuştur*"

⁹ Ayrıntılı bilgi için bk.: Tarlan, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

¹⁰ Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri hakkında yapılan şu kapsamlı çalışmada şairin adına rastlanmamıştır: Değirmençay, Veyis (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

(2002: 29). Necmî'yi ele alan ilk araştırma olarak kabul edilebilecek bu çalışmadan 14 yıl sonra yazılmış *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'ndeki Ömer Necmî Efendi maddesinde şöyle denilmiştir: “Necmî, Farsça şiirlerinde de oldukça başarılıdır. Türkçe şiirlere Farsça tahmis yazması bunun göstergesidir” (Arslan 2014). Şimdiye kadar yaptığımız gerek *Farsça Dîvânçe* gerekse diğer eserleri ve biyografi kaynaklarıyla ilgili araştırmalar göz önüne alındığında onun Türkçe şiirlere Farsça tahmis yazdığına dair herhangi bir işaret bulunamamıştır. Aşağıdaki tahminin bir Türkçe şiire yazılmış olması ihtimali de azdır. Çünkü Hayâlî Bey'in divanındaki şiirler ve divanda bulunmayıp ortaya çıkarılan şiirleri incelendiğinde gerek konu ve bağlam gerekse aynı vezinde yazılmış gazellerinin bu şiirle ortak bir yanı olmadığı görülmektedir. Muhtemelen Paşazade (2002: 29) ve Bursalı Mehmed Tahir'in (1333: 468) Necmî hakkında verdiği bilgilerden yararlanılarak hazırlanan bu maddedeki tahminlere dair dile getirilenler Paşazade (2002: 29)'nin söylediklerinin bir tekrarıdır. Ya da Hayâlî'nin şu ana kadar divanlara girmeyen tahmis yazılan şiirle uyumlu Türkçe bir gazeli vardır. Ancak konuyla ilgili literatürden bu şiire ulaşılamamıştır. Hayâlî'nin henüz tespit edilememiş şiirleri hariç tutulursa, şairin böyle bir Türkçe gazelinin olması düşük bir olasılıktır. Çünkü Paşazade (2002: 29), yaptığı çalışmada bu söze bir kanıt ortaya koymamıştır. Onun bu sözü söylemesinde Necmî'nin tahmisleri arasında Hayâlî'ye yazılmış bir tahminin varlığının ve diğerlerinin Fars şiirinin önde gelen şairlerine yazılmış tahmisler olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Dönemin biyografi kaynaklarında Hayâlî'nin Farsça şiir söylediğine dair bilgi bulunmaması ve divanında da Farsça bir şiirin yer almaması Necmî'nin Hayâlî'nin Türkçe gazeline Farsça bir tahmis kaleme aldığı fikrini ortaya çıkarmış olmalıdır. Oysa Hayâlî de diğer şairler gibi Farsça şiir kaleme almış olabilir. Ayrıca Hayâlî Bey'in divanında en çok kullandığı vezinlerden biri de “*Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün*” (22) *veznidir* (Kurnaz 1996: 33).

Tahmîs-i Hayâlî

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1. Ey şevk-i vişâl kerdeî kıddem çu kemâne
V'ân nâvek-i gam kerde ciger-gâh nişâne
Cânâ be-to meşgûl u to zî-şân nihâne
Ez-hecr-i to cân tâ şode çün seyl-i revâne
Mânend-i to-râ geşte ü gâ'ib-i zamâne

(Ey [sevgili]! Kavuşma arzusuyla boyumu yaya döndürdün; o gam oku [da] ciğerimi nişan tahtasına çevirdi. Canlar seninle uğraşmakta ve sen ey şerefli sevgili, gizlisin! Can senin ayrılığından akıp giden sel gibi olmuştur. O senin gibi zamanın kaybolmuşu hâline gelmiştir.)

2. Her cā ki revem behr-i to men 'ābidem 'ābid

Der-büt-gede der-şavma' a der-deyrem sâcid¹¹

Ez-ğayr-ı to kes hâzır der-deyr ü mesâcid¹²

Men hâdim-i her deyrem ü meyhâne ne zâhid

Yâbem ki to-râ mî-revem ey hâne-be-hâne

(Ben senin için her nereye gitsem kulum, kul; puthanede, tekkede, kilisede secde eden benim. Kilise ve mescidlerde senden başka herkes vardır. Ben zahit değilim, her kilise ve meyhaneye hizmetkâr olur, seni ev ev dolaşır [yine] bulurum.)

3. Dânem ki hemân şâhib-i meyhâne toyî to

Dîdem ki 'ayân bâkî-i büthâne toyî to

Der-Ka'be vü der-hâne vü vîrâne toyî to

Mañlûb-ı men ez-hâne vü kâşâne toyî to

Ey Ka'be vü büthâne vü meyhâne bahâne

(Bilirim ki meyhane sahibi sensin, sen! Açıkça gördüm ki puthanenin ebedî olanı sensin, sen! Kâbe, ev ve viranede bulunan sensin, sen! Benim isteğim evde de sarayda da senin olmandır. Ey [sevgili]! Kâbe, puthane ve meyhane bahanedir.)

4. Dîdem be-reved tã'ifeî der-pey-i inkâr

Tâ men be-revem rûz u şeb ân cânib-i ikrâr

Û der-heves-i cennet ü men vuşlat-ı dildâr

Hâcî be-reh-i Ka'be vü men reh-rev-i didâr

Û hâne müdâm cüyed ü men şâhib-i hâne

(Ben gece gündüz hak tarafına giderken bir grup insanın inkârın izinde gittiğini gördüm. O, cennet hevesinde ben sevgiliye kavuşma arzusundayım. Hacı Kâbe'ye, ben onun yüzüne doğru giderim. O, daima evi ben ise ev sahibini ararım.)

5. Ān murğ-ı seher ber-gül-i rüyeş çu nişân dîd

Pervâne zihî şem' -i ruheş rûh-ı revân dîd

'Aşık eşer-i 'aşk-ı ü der-pîr-i muğân dîd

Tâ dil heme câ 'ayn-ı cemâleş çu 'ayân dîd

¹¹ Vezin kusurlu.

¹² Vezin kusurlu.

Tâ dān çu neyem tâ be-revem hâne-be-hâne

(O seher kuşu, sevgilinin güle benzer yüzünü nişan gibi gördü. Ne mutlu! Pervane de yanağın mumunu ruh ferahlığı olarak gördü. Âşık onun aşkının tesirini meyhanenin yaşlısında gördü. Gönül her yeri onun güzel yüzü gibi gördüğünden neye benzediğimi bileyim diye ev ev dolaşırım.)

6. Zâhid be-reh-i ravza-i rıdvân-ı to büyed

‘ Âşık be-ser-i kûy-ı vişâlet heme-cüyed

Her gül ki zi-büy-ı ser-i gîsü-yı to büyed

Her cān be-zebānī ki to-rā medhet güyed¹³

Cānem be-ṭarab āyed murgān be-terāne¹⁴

(Zahit senin cennetinin yolunu koklar. Âşık, kavuşma mahallenini her yerde arar. Her gül senin saçın koktuğu ve her can senin dilinde seni övdüğü için canım şenliğe, kuşlar şarkı söylemeye gelir.)

7. Necmî heme şeb sāye-i zîr-i haremest

Ḥayrān şode ū vālih-i gerdiş-i hikemetest¹⁵

Ġarḳest ū der-raḥmet-i deryāy¹⁶ u yemetest

Maḳşūd-ı Ḥayālī der-ümîd-i keremetest

‘ Afv-ı güneheş be-ezîn nîst bahâne

(Necmî her gece senin hareminin gölgesi altındadır. Hikmetlerinin dönüşünden/dünyanın bu şekilde hikmetlerle dönmesinden şaşkın ve hayran olmuştur. O senin denizinin rahmetine gark olmuştur. Hayâlî'nin arzusu senin kerem kapıdır. Onun günahlarını bundan dolayı affet, bu bahane değil.)

Aşağıdaki tahmis ise son bentte tam adı verilen Şems-i Tebrîzî'nin gazeline yazılmıştır¹⁷. Şems-i Tebrîzî (öl. 645/1247?) daha çok Şemseddin, Şemsü'l-hak ve'd-dîn, Şems, Şems-i Tebrîzî isimleriyle anılmaktadır. Onun tasavvufi şahsiyetinin gelişmesinde Tebriz yakınlarındaki bir tekkede şeyhlik yapan, sepet örerek geçimini sağlayan, müritlerine hırka giydirmeyen, fütüvvet ve melâmet ehli sufilerden Selebâf'ın önemli bir etkisi vardır. Eflâkî'ye göre Şems'e tarikat pirleri tarafından "Kâmil-i Tebrîzî" denilmiş, gezgin bir derviş olduğundan da kendisine "Şemseddîn-i Perende" adı verilmiştir (Ceyhan 2010: 511).

Tahmîs-i Şemsî

¹³ Vezin kusurlu.

¹⁴ Vezin kusurlu.

¹⁵ Vezin kusurlu.

¹⁶ Bu kelime metinde şöyle yazılmıştır:

¹⁷ Bu gazele Şems-i Tebrîzî'nin gazelleri arasından ulaşılamamıştır: <https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/> Erişim Tarih ve Saati: 28.06.2021/15:41.

Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün

1. Cân bâ-dilem ez-behr-i vişâl-i ü devîdend
Bestend hemân maḥmil-i ḡayret be-keşîdend
Der-râh-ı vişâl merḥale bisyâr borîde[n]d
Dîdem ki be-în rehber-i râh-ı ü merîdend
Encâm beşenîdem ki maḫşûd resîdend¹⁸

(Can, gönülle birlikte sevgiliye kavuşmak için koştı, hemen yola koyuldu. Kavuşma yolunda çok merhale geçtiler. O yolun rehberiyle öldüklerini gördüm; sonunda arzularına kavuştuklarını duydum.)

2. Çün tâ'ifeî âmede der-Beyt-i Mu'azzam
Dîdem ki ez-her ṭarafes bî-der ü muḫkem¹⁹
Güftend ne-tevân fetḥ-i dereş tâ heme bâ-hem
Z'încâ hemegî bâz be-reftend ki dîdem
V'în ḥâne çu bî-der ü yek dîvâr bedîdend²⁰

(Bir grup insan Beyt-i Muazzam'a gelmiş, onun her yanının kapısız ve sağlam olduğunu gördüm. Onun kapısını birlikte [hareket etseler bile] açamayacaklarını söylediler. Açmaya gittiler açamadılar, bu evin kapısız ve duvarsız olduğunu gördüler.)

3. Hâlî ne-şevd ḥâne zi-şâhib heme bînâ
Her ḥâne revem şâhibes âmâde der-încâ
În râz-ı ḥafî kerdeem izhâr hüveydâ
Lâkin çî konem ṭâ'ife ân dîdees a' mā
V'în ḥâne nişînend Hudây çu ne-dîdend

(Gören kişilere ev boş gelmez, evin sahibi içindedir. Hangi eve gitsem sahibi orada hazır. Bu gizli sırrı açıklayıp görünür kıldım, fakat ne yapayım? Bir grup insanın gözü kördür. Evde otururlar [ama] Allah'ı görmezler.)

4. Dîdem ḥarâb geşte çu gülistân-ı hestî²¹
Tâ mā be-güzeştîm ez-ân ḥâne-i hestî
Ânân be-ḡurûr îñ der-i meyḥâne-i hestî

¹⁸ Vezin kusurlu.

¹⁹ Vezin kusurlu.

²⁰ Vezin kusurlu.

²¹ Vezin kusurlu.

Mestend ü ħarâbest derîñ-ĥâne-i hestî

Der-berem ezel na' ra-i vaşleş ne-şenîdend

(Biz varlık evinden geçerken varlık gülistanının harap olduğunu gördük. Onlar bu varlık meyhanesinde gururla sarhoştular ve bu varlık evinde haraptılar. Kavuşma narasını ezelden beri söylerim duymazlar.)

5. Ey bâde-perestân me-perestîd mey-i teng
Yâften ne-tevân neş'e derîñ-bâde-i bî-reng

Ĥ'âhîd eger şevk ü ħarab bâ-mey-i zî-reng

Tâ şîşe-i nâmûs zenîd ber-gül ü ber-seng

'Uşşâk-ı ü ne 'âr u ne-nâmûs talebîdend

(Ey şarap düşkünleri! Sıkıntı şarabına düşkün olmayın. Bu renksiz şarapta neşe bulunamaz. Eğer renkli şarapla eğlence istersen namus şişesini gül ve taş üzerinde kır. Onun âşıkları ar ve namus istemezler.)

6. İn beyt-i dil ey beyt-i vişâlest muĥaĥkaĥ
Naĥşeş be-nümâyend to-râ ber-dereş²² el-ĥaĥk

Dîdend derîñ-ĥâne cemâleş heme 'uşşâk

Gerdend nişâr naĥd-i vücûd behr-i ü muĥlaĥ

Dîdem ki men ân çu îşân be-ĥarîdend

(Ey [sevgili]! Bu gönül evi muhakkak ki kavuşma evidir. Doğrusu, kapısının üzerindeki nakışları seni gösterir. Bütün âşıklar, bu evde onun güzelliğini gördüler. Şüphesiz vücutlarının nakdini onun için dağıttılar. Ben [de] sevgiliyi onları satın alırken gördüm.)

7. Bînem ki ü ĥûñ rîzed âĥ ġamze-i ĥûñ-rîz

Necmî be-hevâ ġîr ü ezîñ-ĥâk-i to berĥîz

Ez-ehl-i hevâ bâş toyî zîrek ü şebĥîz

Ânân beneşnîd derîñ-Şems çu Tebrîz

Z'îñ râĥ ki henüz merĥale menzil ne-borîdend

(O kan döken yan bakışı kan döker görürüm. Necmî, hevesle bu topraktan sıçra! Gece kalkıp ibadet eden ve uyanık olanlardan ol. Onlar Tebrîz gibi Şems'i duymazlar. Bu yolda henüz geçilecek merhale ve menzil çoktur.)

²² Bu kelime metinde şöyle yazılmıştır:

Şu tahmis ise İbn İmâd²³'in gazeline yazılmıştır. "İmâd" mahlasını taşıyan (Kaska 2019) birkaç şair vardır. İbn İmâd adında bir şairin ise Hicri sekizinci yüzyılda yaşadığı ve Ravzatü'l-Muhbîn veya *Dehnâme* adındaki manzumesiyle meşhur olduğu bilinmektedir. Şiirlerinde İbn İmâd mahlasını kullanmaktadır. Beğenilen gazelleri de vardır. (Kaska 2020). İranlı sufi şair İmâd-ı Fakîh (öl. 773/1371) de şiirlerinde İmâd mahlasını kullanmıştır. Şöhreti Hindistan'a kadar yayılmış olan bu şair aynı zamanda büyük bir din âlimidir (Yazıcı 2000: 168-169). İnce mazmunlar içeren seçkin şiirleri bulunmaktadır (Safâ 2005: 174). Ancak aşağıdaki şiir "Tahmîs-i İbn İmâd" adını taşıdığından muhtemelen Necmî, hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan ve Hicri sekizinci yüzyılda yaşamış İbn İmâd'ın gazeline tahmis kaleme almıştır:

Tahmîs-i İbn 'İmâd

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1. Sırr-ı vahdet ez-lezetet ey der-^ç âlem şod bedî^ç
Zât-ı pâket hem der-^ç âlem büt-peresti-râ menî^ç
Kâr-ı şirk ü küfr-i zulmet-râ toyî hergiz refî^ç
Çün neyâmed tâ neyâyed mişl-i to haqqâ şanı^ç
Menba^ç -ı rahmet toyî hem ber-günehkârân şefî^ç

(Vahdet sırrı, âlemde senin lezzetinden mükemmel hâle gelir. Temiz zatın da âlemde putperestleri kendine erdirtmez. Zulmetin karanlığı [ve] şirk koşma seni asla yüceltmez. Doğrusu, senin gibi ikinci bir varlık gelmedikçe [senin zatın] gelmez. Rahmet kaynağı sensin, hem de günahkârları bağışlayansın.)

2. Behr-i to icâd kerde çün dü-^ç âlem-râ Hudâ
Der-*haqqîkât* tâ toyî hem bâkî-i her dü-serâ
Şân-ı to "*Lev-lâke Lev-lâk*"²⁴ âmed ez-^ç izzet nidâ
İns ü cinn fermân-beret ey ser-firâz-ı enbiyâ
Hemçu mür ey pâdişâhân şod be-mühret-râ muî^ç

(Allah iki âlemi senin için yaratmış. Kalıcı olan, her iki sarayda da gerçekte [var olan] sensin. Yücelerden "Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım." sesi gelir. Ey peygamberlerin en yücesi! İnsanlar ve cinler senin buyruklarını ulaştırır. Ey [Muhammed!] Padişahlar karınca gibi mührüne itaat ederler.)

3. Ey bahâr-ı maqdemet kuhlü'l-başar kûrân-râ

²³ Ömer Necmî Efendi'nin *Farsça Dîvânçe*'si haricindeki diğer eserlerinin incelendiği şu çalışmada bu şairin adı "İbn 'Ammâd" olarak okunmuştur: Paşazade, Erhan (2002). *Necmî Ömer Efendi'nin Dîvan, Tuhe-i Vahdet ve Kaside-i Elfiyye isimli Eserlerinin Transkripsiyonlu Metni ve Dîvanı'nın İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

²⁴ bk.: Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlükler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

Ehl-i derd her derd-râ yâftendeest ez-to de[vâ]²⁵

Bâ-ğam u derd-i firâket derd-mendem sâlhâ

Men ki netvânem be-derdem coz vişâl yâbem şifa

Nâleem bişnev fütâdem zîr-i pâyet ey semî^c

(Ey gelişinin bahar adımı körlere sürme olan [sevgili]! Dert ehli her derdine senden deva bulmuştur. Yıllardır aylık derdiyle dertliyim. Ben derdime [sana] kavuşmaktan başka şifa bulamam. Ey [her şeyi] işiten! Senin ayağının altına düştüm, inlememi duy!)

4. Gerçi ' arş ey sâye-endâz u be-mağşer halk-râ

Nîz kevşer mî-koned def' -i harâret tâ-be-câ

Teşneem men bâ-harârât-ı vişâlet dâ'imâ

Âb-ı vaşl-ı to kocâst u âb-ı kevşer yâ kocâ

Zıll-ı kıddet ez-zılâl-ı ü medîdest ü refî^c

(Ey insanlara mağşer gününde gölge veren! Cennetteki kalabalığın/cennetteki havuzun hararetini alan! Ben sana kavuşmanın sıcaklığından daima susuzum. Sana kavuşma suyu veya kevser suyu nerededir? Senin boyunun gölgesi onun gölgelerinden uzun ve yücedir.)

5. Ez-cehâlet şod halâş her ins ü cinn der-' âlemîn

Dâniş ü bâ-' ilm ü şer' -i pāk-i to ey nūr-ı ' ayn

Ez-kemâlet ' ilm ü âdâb u haqîkat âferîn

Şod hüveydâ çün to ta' lîm kerdeî Rûhü'l-emîn

Tâ toyî üstâd her pîr ü civân tıfl-ı rağî^c

(Ey gözün nuru! Âlemde her insan ve cin, senin ilmin ve temiz emirlerinle cehaletten kurtuldu. İlim, adap ve hakikat senin olgunluğundan yaratıldı. Açıktır ki sen Cebrail'e öğrettin. Sen her yaşlı ve gencin hatta süt emen çocuğun bile üstadısın.)

6. Pertev-i nūr-ı cemâlet küfr ü zulmet ez-cihân

Tâ ki berdâred bedîdest nūr-ı imân bi-gümân

Tîğ-ı ' adlet mî-resed ez-rüy-ı ârz tâ âsmân

Ey penâh-ı ehl-i dîn ey pâdişâh-ı dü-mekân

²⁵Kelimenin sonu metinde görünmemektedir:

Ḳadr-i dîn bâ-şevket-i mi'rac-ı to geşte refî'

(Senin güzellik nurunun ışığı dünyadan küfrü ve karanlığı kaldırdığı için iman nuru şüphesiz meydandadır. Adalet kılıcın yeryüzünden gökyüzüne ulaşır. Ey din ehlinin sığınağı! Ey iki mekânın padişahı! Dinin kıymeti senin miracının büyüklüğüyle yüceldi.)

7. Der-heme 'ömrem şebân rûz kerdeem men kâr-ı bed

Tâ şefâ'at h'âhem ez-dergâh-ı to rûz-ı ebed

Mî-konem feryâd güyem yâ Resûla'llâh²⁶ meded

Çünkü der-zîr-i livâyet enbiyâ gerd âyedend

Rahm u şefkat kon me-râ ki ez-ne-şod rûz-ı cemî'

(Ben gece gündüz ömrüm boyunca kötü işler ettim. Feryat ederim, "Yâ Resûla'llâh" der, yardım isterim. Çünkü peygamberler senin bayrağının altına toplanmıştır. Mahşer günü gelmeden bana merhamet et.)

8. Halk-ı 'âlem ber-der-i to ey habîb-i Kirdgâr

Bende-i halka be-güşest lâ-cerem tâ âşkâr

Her melek gilmân u cevri ez-cemâlet şerm-sâr

Der-behişt Tûbâ zi-teng-i kıdd-i tûst ey secde-kâr

Hür u Rıdvân be-cüyend ez-der-i küyet Bakî'

(Ey Allah'ın sevgilisi! Yarattılanlar senin kapındadır. Şüphesiz ki, [kendilerini] açık etmek için kulağı küpeli kölen olmuşlardır. Her melek, köle ve eziyet çeken senin güzelliğinden utanır. Ey [sevgili]! Tûbâ cennette senin boyundan küçük olduğu için sana secde etmektedir. Cennet kapıcısı ve kızları senin kapından Bakî'yi ararlar.)

9. Ḳadr ü şânet ez-felek 'âlîst ey vâlâ-neseb

Ṭab'-ı pâket menba'-ı hilm ü hayâ cûd u edeb

Der-semâ' ü ber-zemîn der-her kütüb 'âlî lağab

Der-semâ-yı midhatet rağşed çu Necmî rûz u şeb

Der-fuşûl-i her şelâse tâ kıyâmet der-rebî'

(Ey yüce soylu! Senin kıymet ve şanın felekten yüksektir. Ey ulu isimli! Temiz yaradılışın tevazu, cömertlik ve edebin kaynağıdır. Gökyüzü ve yeryüzü üzerindeki her kitapta ismin uludur. Necmî gece gündüz seni öven gökyüzünde dans ettiğinden her mevsimin üç ayı da kıyamete kadar bahardır.)

²⁶ Kelimenin üzerine: "Sallallâhu aleyhi ve's-sellem" yazılmıştır.

10. Hemçu mürân men be-gerdânem müdâm etrâf-ı to

Horde-i nân-ı vişâlet horem ez-elâf-ı to

Men şenîdem medh-i vaşfet tâ ki ez-eslâf-ı to

Men 'Îmâd-zâde neyem der-gülşen-i evşâf-ı to

Bâ hezâr bâşem çu bülbül bes derîn-vaqt-i rebî^c

(Karıncalar gibi daima senin etrafında dolaşırım. Kavuşma ekmeğini senin lütuflarından yedim. Vasıflarının övgüsünü senden öncekilerden işittim. Ben İmâd oğluyum senin gül bahçesi gibi olan vasıflarının yanında neyim ki? Bu bahar vaktinde bülbül gibi bülbüllerle birlikte olurum.)

Yukarıdaki tahmiste dikkati çeken husus 9. bentte "Necmî", son bentte ise "İmâd-zâde" mahlasının yer almasıdır. Bilindiği gibi, tahminin son bendinde iki mahlasın da bulunması onu muhammesten ayıran önemli bir ölçüttür. Ancak bu şiirde böyle bir durum söz konusu değildir. Bu durumda şiir, beş dizelik bentlerden oluşan "tahmis-i mutarraf" nazım şekliyle yazılmış olabilir. Bir gazelin dizeleri arasına üçer dize eklenmek suretiyle yazılan bu tür taşitler divan şairlerinin en fazla tercih ettikleri nazım şekillerindedir (Gökalp 2011: 263). Necmî'nin mahlasının, 9. bendin 4. mısraında yer alması bunu destekler. Ancak şiir, son bentteki mahlasın yeri bağlamında tahmis-i mutarraf nazım şekline de uymamaktadır. Çünkü "İmâd-zâde" ifadesi 10. bendin son mısraında bulunması gerekirken dördüncü mısraında yer almaktadır. Şiiri yine de tahmis-i mutarraf olarak kabul edebilmek için geriye bir olasılık kalmaktadır. O da Necmî'nin biyografi kaynaklarının verdiği bilgiye göre şiirlerinde "İbn 'Îmâd" mahlasını kullanan şairin mahlassız bir gazelinin tercih etmiş olabileceği ve şaire olan beğenisi nedeniyle kendini "İmâd-zâde" şeklinde nitelemiş olabileceğidir. Necmî'nin tahmiste İmâd-zâde adını kullanması şöyle açıklanabilir: "Dergâh geleneğinde, mahlâs olarak şeyhininkini seçen ve onun dîvânına, aynı tarzda ürünler ekleyerek hem mürşidini, hem de onun şiirlerini canlı tutan" (Özgül 2006: 218) şairler vardır. Yine de İbn 'Îmâd'ın divanına ulaşamadığından tahmis kurallarına uymayan bu şiirin tahmis-i mutarraf olup olmama durumu net değildir.

Türkçe Dîvân'daki diğer Farsça şiirler arasında bir gazel bulunmaktadır. 9 beyitten oluşan gazelin her beyti, yukarıdaki tahminin her bendinin son iki dizesini oldukça benzer bir biçimde içermektedir. Gazelin beyitleri ile tahminin her bendinin son iki mısraı arasında ilişki vardır. Tahminin 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. bentleri gazelin sırasıyla şu beyitleriyle alakalıdır: 1, 1. beytin 2. mısraı, 3, 4, 5, 2, 6, 7, 8, 9.²⁷ Tahmis bentlerinin son iki dizesini bazen de bir dizesini andıran bu beyitler, şairin 'İmâd'dan oldukça etkilendiğini göstermektedir. Ayrıca İbn İmâd'ın tahmis yazılan şiirini merkeze alan gazel, Necmî'nin müşterek bir gazel yazma girişiminde bulunduğu işaret etmektedir. Ancak hem iki şairin birlikte yazdığı bu şiirlerde (Çavuşoğlu 1986: 99) iki mahlasın son beyitte

²⁷ Türkçe Dîvân'da yer alan diğer Farsça şiirler, İstanbul Üniversitesi ile Allameh Tabataba'î Üniversitesi işbirliğinde 22-23 Eylül 2021 tarihleri arasında düzenlenen 3. Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu'nda Necmî'nin Türkçe Dîvân'ındaki Farsça Şiirler başlığı ile bildiri olarak sunulmuştur.

yer alması gerektiği, hem bazı beyitlerin tamamen tahmisteki son mısraların farklı şekildeki ifadesi olması bu gazelin de tam anlamıyla bir müşterek gazel olmadığı fikrini uyandırmaktadır. Necmî'nin gazeli müşterek gazel formuna uygunluk göstermese de Hicri sekizinci asırda yaşamış İbn 'İmâd'a müşterek gazel yazma eğiliminde bulunması İbrahim Hâlet'in (d. 1837) "*Merhum Atâ Efendi'yle müştereken gibi söylenmiştir*" kaydını taşıyan müşterek gazelini hatırlatmaktadır. Bu gazel, ölmüş biriyle müşterek söylenmiş gibi yazıldığından ilginç bir örnektir (Özgül 2006: 229) ve Necmî'nin tavrı İbrahim Hâlet'e benzemektedir. Gazel beyitlerinin genellikle tahmis bentlerinin son bir veya iki mısraını merkeze alması ise "Tahmîs-i İbn 'İmâd" başlıklı şiirin gazeli-mutarraf nazım şekliyle yazılmış olma ihtimalini azaltmaktadır.

SONUÇ

Ömer Necmî Efendi'nin, *Türkçe Dîvân'*ındaki Farsça şiirler arasında "Tahmîs-i Senâ'î, Tahmîs-i Hayâlî, Tahmîs-i Şemsî ve Tahmîs-i İbn 'İmâd" olmak üzere dört tahmis vardır. Necmî'nin hangi şairlerden beslendiğini gösteren bu şiirlere, şairlerin elde edilen divanlarından ulaşılamamıştır. Aynı mahlası taşıyan şairler ve bunların edebî kişilikleri ile biyografi kaynaklarında şairler hakkında verilen bilgiler dikkate alındığında Necmî'nin şiirlerine tahmis yazdığı şairlerin Senâ'î-i Gaznevî (öl. 525/1131?), Hayâlî Bey (öl. 964/1556-57), Şems-i Tebrîzî (öl. 645/1247?) ve Hicri sekizinci asırda yaşadığı bilinen, Ravzatü'l-Muhbîn veya *Dehnâme* adındaki manzumesiyle meşhur İbn 'İmâd olduğu söylenebilir. Bu şairlerin hepsinin ortak yönü Necmî gibi mutasavvıf olmalarıdır.

Necmî, Fars şiirinin önde gelen şairlerine tahmis yazarak Farsça şiir yazma konusundaki başarısını ve kendine olan güvenini göstermiştir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda onun Türkçe şiirlere Farsça tahmis yazdığı belirtilmiştir. Bu araştırmayla Ömer Necmî Efendi'nin Türkçe şiirlere Farsça şiir yazdığına dair işarete rastlanmamıştır.

İbn 'İmâd'ın şiirinin her beytinden faydalanarak *Türkçe Dîvân'*da bir gazel meydana getiren Necmî'nin tutumu müşterek gazel yazma geleneğini çağırıştırılmaktadır. Bu durum, hem şairin İbn 'İmâd'a olan beğenisini göstermesi hem de ölmüş biriyle "müşterek bir gazel yazıyormuş gibi davranma" noktasında ilginç bir örnektir. Ayrıca divanda yer alan bu gazelin beyitleri, tahmis kurallarıyla bağdaşmayan "Tahmîs-i İbn 'İmâd" başlıklı şiirin tahmis-i mutarraf nazım şekliyle yazılmış olabileceği ihtimalini de düşürmüştür.

"Tahmîs-i Senâ'î, Tahmîs-i Hayâlî, Tahmîs-i Şemsî" adlı şiirlerde Necmî'nin tahmis kurallarına bağlı kaldığı ve çoğunlukla şiirin vezniyle uyum içerisinde hareket ettiği görülmektedir. "Tahmîs-i İbn 'İmâd"da ise tahmis ve tahmis-i mutarraf kurallarının dışına çıktığı dikkati çekmektedir. Divan şiiri kültürünü iyi bilen Necmî'nin bazı şiirlerinde kurallara uymayan, aruz ahengi taşımaya rağmen vezni tespit edilemeyen şiirlerinde olduğu gibi keyfî bir tutum sergilediği veya kalıplara sıkışıp kalmadığı ileri sürülebilir. Sufi şairlerin eğilimleri ve XIX. yüzyılda edebî alanda yaşanan değişimlerin de bu durumun oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Aça, Mehmet-Gökalp, Haluk-Kocakaplan, İsa (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit.

Anıl, Veyse (2016). *Hayali Bey'in Gazellerinin (361-390) Şerhi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyonkocatepe Üniversitesi.

Arslan, Mehmet (2014). "Ömer Necmî Efendi".

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/necmi-omer-necmi-efendi-istanbullu> Erişim Tarihi ve Saati: 26.06.2021/19:13

Aydın, Şadi (2004). "Türk Edebiyatı'nda Farsça Divân ve Divânçeler". *Nüsha* 15: 31-40.

Bahadır, Savaşkan Cem, "Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri". *Turkish Studies* 7(4): 921-946.

Bardakçı, Mehmet Necmettin (2007). "Mevlânâ'nın Tasavvufî Düşüncesinin Kaynakları". *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*. 8 (19): 55-77.

Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Mü'ellifleri* II. İstanbul: Matbaa-i 'Âmire.

Canım, Rıdvan (2000). Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin). Ankara: AKM.

Ceyhan, Semih (2010). "Şems-i Tebrîzî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV. s. 511-516.

Çapan, Pervin (1978). *Kınalı-zade Hasan Çelebi Tezkiretü's-şuarâ*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Çavuşoğlu, Mehmet (1986). "Divan şiiri". *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı*. C. II. S. 415-416-417. Ankara: TDK.

Çelik, Ahmet (2005). *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Farsça Öğretimi*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Çifçi, Ömer (2017). *Fatîn Tezkiresi (Hâtimetü'l-Eş'âr)*. e-kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-195831/fatin-tezkiresi.html> Erişim Tarihi: 20.04.2021/s. 16:34.

Değirmençay, Veyis (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Kur'an-ı Kerim ve Satır Arası Kelime Kelime Türkçe Okunuşu. Ed. Abdullah Sarıkaya, Konya: Haktan Yay.

Erçavuş, Deniz (2020a). *Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinin Tasavvufî Açından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Erçavuş, Deniz (2020b). "Senâî-yi Gaznevî'nin Gazellerinde Geçen Ayet ve Hadisler". *Bayburt Üniversitesi İnsan*

ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi. 7: 15-36.

Gıynaş, Kamil Ali (2018). *Harputlu Mahmûd Bahreddîn Dîvânı*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=Divan-%C4%B1+Necmi&te=Erişim

Tarihi: 13.04.2021/12:49.

<https://ganjoor.net/moulavi/shams/ghazalsh/> Erişim Tarih ve Saati: 28.06.2021/15:41.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999a). *Son Asır Türk Şairleri*. haz. Müjgân Cunbur. C. I. Ankara: AKM.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (1999b). *Son Asır Türk Şairleri*. haz. İbrahim Baştuğ. C. IV. Ankara: AKM.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2000a). *Son Asır Türk Şairleri*. haz. M. Kayahan Özgül. C. II. Ankara: AKM.

İnal, İbnü'l-Emin Mahmud Kemal (2000b). *Son Asır Türk Şairleri*. haz. Hidayet Özcan. C. III. Ankara: AKM.

İnal Savi, Saime (2009). "Senâî". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 36. İstanbul: TDV. s. 502-503.

İpekten, Haluk (2007). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh.

İpekten, Haluk-İsen, Mustafa-Toparlı, Recep-Okçu, Naci-Karabey, Turgut (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

İsen, Mustafa (1994). *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM.

Karga Göllü, Bilge (2020). "Ömer Necmî Efendi'nin Farsça Dîvânçe'si Üzerine". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 3: 318-325.

Karga Göllü, Bilge (2021). *Ömer Necmî Efendi Farsça Dîvânçe (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kesit.

Kaska, Çetin (2019). "Fars Edebiyatında Şairlerin Mahlasları". *İran Çalışmaları Dergisi* 3(2): 139-172.

Kaska, Çetin (2020). *İran Şairleri Sözlüğü*. İstanbul: hiperyayın.

Kılıç, Filiz (2018). *Âşık Çelebi Meşâirü's-şu'arâ*. e-kitap <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> Erişim Tarih ve Saati: 26.06.2021/18:38.

Kırlangıç, Hicabi (2009). "Mevlâna'da Senâî Etkileri". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. IX(29): 7-32.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1970). *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Kurnaz, Cemâl (1996). *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*. İstanbul: MEB.

Kurnaz, Cemal (1998). "Hayâlî Bey". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: TDV. s. 5-7.

Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa (2001). *Tuhfe-i Nâ'ilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri II*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Kutluk, İbrahim (1997). *Beyânî Mustafa Bin Carullah Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Küçük, Sabahattin (1984). "Hayâlî Bey'in Yayımlanmamış Gazelleri". *Türk Dili Dergisi* 394: 418-421.

Küçük, Sabahattin (1998). "Hayâlî-i Evvel". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 17. İstanbul: TDV. s. 7-8.

Okuyucu, Cihan-Kartal, Ahmet-Köksal, Fatih (2011). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit.

Ömer Necmî Efendi (H. 1284). *Dîvân-ı Necmî*. Dârü'l-hilâfeti'l-'aliyye Esad Efendi Matbaası.

Öte, Emine (2000). *Senâî Divanı ve Tenkitli Metni*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Özgül, M. Kayahan (2006). *Dîvan Yolu'ndan Peraya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*. Ankara: Hece.

Paşazade, Erhan (2002). *Necmî Ömer Efendi'nin Dîvan, Tuhfe-i Vahdet ve Kasîde-i Elfiyye İsimli Eserlerinin*

Transkripsiyonlu Metni ve Dîvanı'nın İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet

Üniversitesi.

Safâ, Zebîhullâh (2005). *İran Edebiyatı Tarihi*. Çev. Hasan Almaz. C. II. Ankara: nüsha.

Sehî Beg (2017). *Heşt Bihişt*. haz.: Halûk İpekten, Günay Kut, Mustafa İsen. Ankara.

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hestbihistpdf.pdf?0&_tag1=03EE5380B678F1063BF0A9ED54D2FA0DD

71F0E5&crefer=7AE7EBD5B3A9B7BCDFD7966F6804BB837A4CCE84059440E7BD0F7FB35E14C6C2 Erişim Tarih

ve Saati: 26.06.2021/12:26

Selçuk, Engin (2014). "Senâî/Senâyî, Mehmed Efendi". <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/senai-senayi>

mehmed-efendi 22.06.2021/14:33.

Senâî-i Gaznevî (1362). *Dîvân-ı Hakîm Ebü'l-Mecd Mecdûd b. Âdem*. haz. Müderris Razavî. Tahran.

Solmaz, Süleyman (2005). *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: AKM.

Tarlan, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Yazıcı, Tahsin (2000). "İmâd-i Fakîh". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 22. İstanbul: TDV. s. 168-169.

Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*. İstanbul: Enderun Kitabevi.